

'Alles heeft een rand': Intermediale verwijzingen naar beeldende kunst in het werk van Peter Verhelst (1987-2005)

Kim Gorus

Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van Doctor in de Taal- en Letterkunde

Promotor: Prof. dr. Hans Vandevoorde

Co-promotor: Prof. dr. Bart Vervaeck (UGent)

Het werk van de hedendaagse, Vlaamse schrijver Peter Verhelst (°Brugge, 1962) wordt sterk gekleurd door referenties aan beeldende kunst. Verhelsts teksten bevatten verwijzingen naar specifieke kunstwerken, naar de figuur van de kunstenaar alsook naar het ruimere veld van de beeldende kunsten (kunstbiënnales, schilderstechnieken enzovoort). Deze verwijzingen worden kracht bijgezet door zowel tekstinterne, metafictionele als tekstexterne uitspraken die het belang van de beeldende kunst voor het oeuvre van de schrijver onderstrepen.

Deze interactie tussen tekst en beeld werd tot op heden niet op een systematische manier bestudeerd. Dit proefschrift gaat na op welke manieren de beeldende kunst de tekst stuurt in het werk van Peter Verhelst. Daartoe werd eerst een driedig model ontwikkeld dat vertrekt van zowel klassieke als (post)structuralistische theorieën en methodologieën. Grosso modo wordt gekeken naar intermediale interacties tussen literatuur en beeldende kunst op drie niveaus van de tekst: de thematiek, de structuur en de materiële vorm. Op elk van deze niveaus wordt nog een bijkomend onderscheid gemaakt tussen een intertekstuele en een tekstuele dimensie. Op het intertekstuele niveau worden de verwijzingen naar beeldende kunst genalyseerd: de citaten, referenties en allusies op beeldend werk in de tekst. Op het tekstuele niveau wordt bestudeerd hoe de tekst zelf een gelijkenisrelatie met de beeldende kunst tracht in te stellen door de toepassing van allerlei literaire technieken.

Het corpus bestaat in ruime zin uit het hele, in boekvorm verschenen oeuvre van Verhelst tussen 1987 en 2005. Het omvat dus zowel proza-, poëzie- als theaterteksten. Zes chronologisch geordende teksten vormen de kern van de analyse: *Obsidiaan* (1987),

De kleurenvanger (1996), *Verhemelte* (1996), *Tongkat* (1999), *Memoires van een luipaard* (2001) en *Zwerm* (2005).

De toepassing van het drieledige model toont aan dat het werk van Verhelst niet enkel verwijst naar beeldende kunst in de klassieke, ekphrastische zin. De beeldende kunst stuurt de opbouw en vorm van de tekst in een voortdurend proces van incorporatie en exoratie: de beeldende kunst wordt geïncorporeerd in de tekst als een vreemd lichaam, waardoor die tekst uiteindelijk zelf gaat functioneren als een beeldend kunstwerk. Er is op dat vlak tevens een evolutie merkbaar in het oeuvre van Verhelst. Terwijl het vroege werk van de auteur de beeldende kunst op een eerder thematische wijze in de tekst verwerkt, vertoont zijn later werk een veel sterkere exploitatie van de ruimtelijke en materiële vorm van de geschreven tekst zelf. De analyse onthult tevens een tekstoverschrijdende oeuvrestrategie: de verschillende teksten verwijzen niet enkel naar beeldende kunst buiten het oeuvre, maar evenzeer naar beeldende referenties in andere teksten van Verhelst. De verwijzingen naar beeldende kunst zorgen in die zin niet voor een verhoogde natuurlijkheid, zoals in de klassieke ekphrasis, maar benadrukken het fictieve en intertekstuele karakter van de tekst.

Het drieledige model is bijgevolg erg geschikt om verschillende teksten en media – al dan niet van dezelfde auteur – te analyseren en met elkaar te vergelijken. Bovendien benadert het de intermediale verwijzingen niet op een statische manier – als een een-op-eenrelatie tussen één tekst en één beeld, maar op een dynamische manier – door de interactie tussen de verschillende verwijzsvormen in kaart te brengen.

'Everything has an edge': Intermedial references to the plastic arts in the work of Peter Verhelst (1987-2005)

Kim Gorus

Dissertation submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (Language and Linguistics)

Supervisor: Prof. dr. Hans Vandevoorde

Co-supervisor: Prof. dr. Bart Vervaeck (UGent)

The work of the contemporary Flemish writer Peter Verhelst (°1962, Bruges) is interspersed with references to the visual arts. Verhelst's texts contain references to specific artworks, to the figure of the artist as well as to the wider field of the visual arts (art biennials, painting techniques etcetera). These references are intensified by both text-internal, metafictional and text-external statements that underline the importance of the visual arts for the oeuvre of the writer.

So far, this interaction between text and image in Verhelst's oeuvre has not been studied in a systematic manner. This dissertation examines in what way the visual arts influence the text in the work of Peter Verhelst. In order to do so, a threefold model has been developed, starting from classical as well as (post)structuralist theories and methodologies. On the whole, the intermedial interactions between literature and the plastic arts are studied on three textual levels: the content, the structure and the material form. On each of these levels an additional distinction is made between an intertextual and a textual dimension. On the intertextual level, references to the visual arts are analysed: quotations, references and allusions to art in the text. The textual level studies the ways in which the text tries to install a relation of equivalence with the visual arts by applying all sorts of literary techniques.

In the broadest sense the studied corpus consists of the entire oeuvre of Verhelst published in book form between 1987 and 2005. It thus contains both prose, poetry and theatre. The analysis focuses on six, chronologically ordered texts in particular: *Obsidiaan (Obsidian)* (1987), *De kleurenvanger (The colour catcher)* (1996), *Verhemelte*

(*Palate*) (1996), *Tongkat (Tonguecat)* (1999), *Memoires van een luipaard (Memoirs of a leopard)* (2001) and *Zwerm (Swarm)* (2005).

The application of the threefold model demonstrates that the work of Verhelst does not only refer to the visual arts in the classical, ephrastic way. The visual arts influence the structure and form of the text in an ongoing process of incorporation and excorporation: the visual arts are incorporated in the text as an alien body, eventually causing the text to function as a visual artwork in itself. In this respect an evolution can be discerned in Verhelst's oeuvre. While the early work of the author incorporates the visual arts in a thematic way in the text, his later work shows a much stronger exploitation of the spatial and material form of the written text itself. Furthermore, the analysis reveals a text-crossing oeuvre strategy: the different texts do not only refer to the visual arts outside of the oeuvre, but also to visual references in other texts by Verhelst. Therefore, these references do not enhance the 'naturelness', as in classical ephrasis, but accentuate the fictional and intertextual nature of the text.

Consequently, the threefold model proves to be an excellent tool to analyse and compare different texts and media, whether or not by the same author. Moreover, it does not approach the intermedial references in a static way – as a one-to-one relation between one text and one image, but in a dynamic way – by mapping out the interaction between the different forms of referencing.